С Т А Н О В И Щ Е

от доц. д-р Ирина Николова Мулешкова, к.”Публичноправни науки”, Юридически факултет на Университета за национално и световно стопанство

член на научно жури съгласно Заповед от 13.07.2016 г. № РД-09-81 на гл. ас. д-р Петър Бончовски – и.д. научен секретар, заместващ Директора по Заповед № РД-09-80 от 11.07.2016 г., за присъждане на образователната и научна степен „доктор” на

Благой Тодоров Делиев

на тема:

„КОНСТИТУЦИОННИ АСПЕКТИ НА ПРАВОТО НА НЕДИСКРИМИНАЦИЯ. МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАКРИЛА”

I. Обща оценка на кандидата

Г-н Благой Тодоров Делиев е зачислен като задочен докторант по Конституционно право (към момента на зачисляването с шифър 05.05.06) със срок на обучение 4 години, считано от 01.10.2012 г. до 30.09.2016 г. със Заповед № 145 от 25.07.2012 г. с научен ръководител проф. д-р Емилия Друмева с работна тема на дисертацията „Конституционна уредба на основните права – понятие, еволюция и конституционни механизми за закрила”. Със Заповед № РД-09-72 от 06.07.2016 г. на Директора на Института за държавата и правото проф. д.ю.н Цветана Каменова докторантът е отчислен с право на защита, считано от 06.07.2016 г., поради предсрочно изпълнен индивидуален учебен план и успешно преминала вътрешна защита. Към момента на отчисляването с право на защита дисертационният труд е определен както следва: научна област с **шифър 3** „Социални, стопански и правни науки”, професионално направление с **шифър 3.6** „Право”, научна специалност с **шифър 05.05.06**.

Благой Делиев е завършил средното си образование в професионална гимназия по икономика и туризъм „Алеко Константинов” в гр. Велинград по специалност „Счетоводна отчетност”. Юридическото си образование „магистър по право” е придобил през 2010 г. в Пловдивския университе „Паисий Хилендарски”. От ноември 2011 г. до сега работи като експерт в Дирекция „Специализирано производство, анализ и превенция” (преди „Специализирана администрация”) в структурата на Комисията за защита от дискриминация. Като участник в научното жури искам да посоча, че съм работила с г-н Делиев като член на Комисията за защита от дискриминация в периода ноември 2011 г. – юли 2012 г. Участвал е и като лектор и помощник обучител по международни проекти на Комисията за защита от дискриминация. Той е бил определян като поемащ експерт на напуснали експерти или поради преразпределение на експертите, както и по новообразувани преписки, по които съм била определена като докладчик.

II. Общо описание на дисертационния труд

Авторът на становището би искала да направи предварителна уговорка, че се занимава с международно публично право и поради това основно ще изрази своето становище по проблемите на съотношението на международните стандарти и вътрешното право, в частност конституционното право на Република България.

Дисертационният труд има за предмет на изследване юридическите елементи на противодейсвието срещу дискриминациятата от гледна точка на оформящите основни права и осъществяването на равенство като съставни елементи на комплексното конституционно право на недискриминация.. Актуалността на темата е очевидна, защото в българската конституционноправна доктрина досега е липсвало цялостно и задълбочено изследване, посветено на аспектите – материалноправните и процесуалноправните на юридически формулираната борба с дискриминацията. Има много изследвания относно правната защита на правата на човека и основните свободи за всички, но не е изследвано правото на недискриминация в неговото конституционноправно измерение. Като лице, което участва в научното жури бих искала да отбележа, че някак в българската доктрина се предпоставя международно правната закрила като даденост, но не се изследва задълбочено нейното трансформиране във вътрешното законодателство, в частност в отрасъла „Конституционно право". Авторът правилно е поставил като цел на своето изследване представянето на конституционната рамка на равенството и недискриминацията, както и вътрешните и външните механизми на нейната закрила.

Представеният от г-н Благой Делиев дисертационен труд е в обем 359 страници по установения стандарт, в които са включени: увод, основно изложение, заключение, списък на използваните съкращения, цитирана литература и използвани интернет източници. Структурата на изложението като цяло е добре обмислена и съответства на поставените от дисертанта задачи на изследването. Изследването се състои от четири глави, които са подразделени по мое мнение на нещо като раздели, а последните на нещо като параграфи, които пък съдържат смислови точки. Защо отбелязвам този факт, защото трудът се отличава с нетрадиционно формиране по теми за дискусия. Не възразявам срещу подобна структура, защото тя съответства на изложените тези.

Глава първа „Равенство и дискриминация" се състои от пет раздела, както следва: „Идеята за равенството", „Дискриминация", „Позитивиране на равенството и недискриминацията", „Регламентиране на забраната за дискриминация" и „Равенството и конституционната държава". Мога да отбележа, че в тази глава преобладават аргументите от областта на социологията на правото, философията на правото, малко конституционно право и аргументи, които трудно могат да се коментират от гледна точка на международното публично право, което според мое лично виждане играе съществена роля във формирането на всяка национална юридическа рамка, най-вече на конституционната, по проблемите на признаването и защитата правата на човека, в това число и правото на недискриминация. Тя е най-обемната и с най-много раздели. Явно дисертантът е подходил към нея като уводна в материята за недискриминация и защитата от дискриминация.

В раздел I „Идеята за равенство" от глава първа следва да бъдат отбелязани като добре аргументирани от дисертанта Благой Делиев параграфите: 3. „За основните права и равенството" (поддържа се тезата, че основните права са нещо повече от конституционни норми) и 4. „Формално равенство и равенството на възможностите" (подробно се разглежда формалното равенство като равенство в третирането, а не в резултата от него; равенството във възможностите, което може да бъде постигнато по

пътя на равенството в резултата). В раздел II „Дискриминация", в параграф 1 „Обща характеристика" г-н Делиев основно подхожда към дискриминацията като проявление на социални нагласи, съвкупност от осъзнавани и неосъзнавани поведенчески привички с обективни последици в действителността. Тезите и аргументите в параграф 2 „Дискриминацията и „държавната политика"" са в полето на социологията на правото. Като примери се разглежда *расизма* като съвременно явление, расовата сегрегация, апартейдът, геноцидът и антисемитизмът (с.44 – 55). Изводът на дисертанта е че, тези явления са показателни случаи за това как при определени условия лесно би могло да се пристъпи границата между равенство и права. „Политиката на различия влече насилие и нови различия, а насилието е един закономерен резултат на дискриминационни убеждения, наслагвани по твърде разнообразен начин" (цитат, с. 55). Раздел III „Позитивиране на равенството и недискриминацията" се състои от два параграфа: 1. „Равенство пред закона и равенство в правата" (според Благой Делиев под *равенство в правата* следва да се разбира, че правата като такива се осигуряват в сферата на „равните възможности", а *равенството пред закона* е по-прецизен термин, тъй като се има предвид материалният смисъл на закона – с. 56); 2. „Дискриминацията и противоправност" (се обръща внимание на законоустановяване на забраната на дискриминация). В раздел IV „Регламентация на забраната за дискриминация" г-н Делиев като основна своя теза посочва, че всяка нормативна регламентация въвежда определени виждания за реализация на равноправието като актовете на ООН, Съвета на Европа и ЕС създават „матрици" за недискриминация, имащи много общи, но и твърде специфични черти, и че недискриминацията търпи конкретизация под формата на равенство пред закона, равно третиране чрез закона, забрана за дискриминация, защита от дискриминация, позитивни мерки. Напълно съм съгласна с така формулираната теза и отбелязвам, че в първите три параграфа: 1. „Забраната за дискриминация в универсалните актове на ООН", 2. „Забраната за дискриминация в рамките на Съвета на Европа" и 3. „Забраната за дискриминация в рамките на Европейския съюз" се следва начертаната схема. Струва ми се, че мястото на параграф 4 „Антидискриминационен закон в България" не му е логическото място след параграфи 1, 2, 3 и преди параграфи: 6. „Организация за сигурност и сътрудничество в Европа", 7. „Декларацията за принципите на равенство". Посочените параграфи са посветени на международната рамка на забраната на дискриминацията" и следва да бъдат структурно разположени преди параграф 4, който трябва да бъде след тях, а параграф 5. „Съотнасянето на антидискриминационните стандарти" трябва да го следва, тъй като тези два параграфа са логически обвързани. По същество тази логика на структурата се обосновава и от самия автор в параграф 8 „Един не маловажен въпрос", който е заключителен. Раздел V „Равенството и конституционната държава" изцяло е в обсега на конституционноправната теория и се състои от три параграфа: 1. „Равенство и разделение на властите", 2. „Равенството като правен (конституционен) принцип" и 3. „Българските конституции (отм.), равенството и недискриминацията.

Глава втора е озаглавена „Право на недискриминация" и се състои от четири раздела. Раздел I „Равенството и недискриминация в Конституцията на Република България" се състои от два параграфа, посветени на предисторията на конституционните текстове и сега действащите разпоредби. Раздел II „Дефиниране на правото на недискриминация" не е подразделен на параграфи, а има три подточки, които според общата структура на автора биха могли да се оформят в параграфи. Раздел III. „Защитни признаци" се състои от пет параграфа, както следва: 1. „Понятие за защитен признак", 2. „Конституционна характеристика", 3. „Други подходи при установяване на признаците", 4. Диференциация на признаците" и 5. „За отделните признаци като установени в закона критерии", като в него подробно се изследват

отделни признаци. В раздел IV „Въздействия върху неравенства” са включени три параграфа: 1. „Ефекти на правото на недискриминация” (анализират се пряката и непряката дискриминация; други форми на недискриминация; оправдаване на засягането, споделянето на доказателствената тежест), 2. „Позитивни мерки” и 3. „Конституционни въздействия върху неравенства”. Глава втора е най-теоретичната глава и следва да бъде оценявана като постижение на автора, съдържащ реални приноси.

Глава трета е наименована „Прилагане на правото на дискриминация” и включва три раздела. Първият е наименован I. „Общи положения” и в него се прави много важен извод, че: „Недискриминацията се проявява като особено основно право и принцип, коригиращ упражняването на всички мислими права” (с. 212). Раздел II е посветен на: „Съотношение между недискриминацията и някои основни права”, като това съотношение е разгледано и анализирано в седем параграфа: 1. „Недискриминация и лични свободи”, 2. „Недискриминация и свободи на изразяване”, 3. „Недискриминация и право на образование”, 4. „Недискриминация и право на труд”, 5. „Недискриминация и „права на осигуряване””, 6. „Недискриминация и избирателни права” и 7. „Недискриминация и други права”. Раздел III се състои от седем параграфа, които са посветени на анализа на практическите аспекти на недискриминацията на уязвими групи и положения като: малцинствата, хората с увреждания, закрилата на децата, равенството между мъжете и жените, лишените от свобода, мигрантите и бежанците. В параграф 1. „Проблемът” Благой Делиев отразява своето разбиране за „уязвими групи” и оценката на „уязвимостта” в повечето случаи по юридически критерии (с. 250 – 252). Наред с това не изяснява какво разбира под „уязвимо положение” - дали „уязвимото положение” се определя чрез юридически критерии и дали съществува разлика между него и „уязвима група”. Чрез задълбочен прочит може да се заключи, че авторът разглежда уязвими положения в параграфите, посветени на децата, на равенството на мъжете и жените, на лишените от свобода. Този извод според мене не може да бъде извлечен безспорно от изложението. Защото според мене цитираните групи не винаги могат да бъдат определяни като „уязвими групи”.

Глава четвърта „Защита срещу дискриминация” включва два раздела: I. „Функционални и институционални аспекти на защитата срещу дискриминация”, състоящ се от четири параграфа и посветен на правораздаването и защитата срещу дискриминацията, в частност на съдебните производства и конституционния процес; и II „Комисия за защита от дискриминация” – същност, производство и основни правомощия в пет параграфа. Достоинството на тази глава е задълбоченото разглеждане на видовете производства за защита срещу дискриминацията.

Част В „Заключение”, раздел I „Изводи от изследването” съдържа девет извода на автора г-н Благой Делиев, с които съм напълно съгласна, защото те отразяват напълно коректно изложението, анализа и аргументите на дисертанта. Особено искам да подчертая част от втория по-обширен извод, а именно: „Съвременната роля на защитния признак (явно авторът има предвид защитни признаци в множествено число, защото не съответства смислово на следващото твърдение – бел. Е моя И.М.) е, чрез него да се осигурява защита на определени обществени отношения и права. Нормативната природа получават с цел прецизиране на закрилата на основните права (а не за да създават формална еднаквост или да защитават различията срещу които се борят) в определени области. Като „скрити основания”, (арг., чл.14, чл.47, ал.2, чл.51, ал.3 от КРБ) признаците играят ролята на фактически повод за държавата да се намеси в определени сфери с цел преодоляване на неравенства „ (с. 346). Следва да се разглежда като точен извод 3, че недискриминацията се проявява като особено основно право и принцип, коригиращ упражняването на всички мислими права (с. 347), с една

забележка авторът многократно употребява в изследването термина „мислими права" без да пояснява какво има предвид. Аз от контекста мога да предположа, че има предвид вече утвърдени права и тези, които могат да се формират в бъдеще. Раздел II „Поглед напред" в него авторът Благой Делиев по същество прави предложения (с. 350 – 352), които могат да се разделят на две категории. Първата обхваща предложения 1 и 6, тъй като те имат характер на промяна на съществуващи политики и мерки за борба с дискриминацията. Втората група предложения са свързани с *de lege ferenda* промени на законодателството, включително и на Конституцията (например във връзка със разширяване кръга на лица, които могат да сезират Конституционния съд по въпросите на защитата срещу дискриминацията) и ратификацията на Протокол № 12 от ЕКПЧ, което би поставило забраната за дискриминация по чл. 14 от ЕКПЧ на комплексна основа.

Към дисертационния труд е приложена библиография, която включва: монографии и учебна литература на български и английски езици; статии, студии от списания, сборници и доклади от конференции на български, английски и френски езици; архиви и интернет връзки.

Достоинство на представения дисертационен труд е добрата като цяло структура на изложението, ясен изказ, добро владеене на анализираната материя, коректно цитиране на международни актове – договорни и политически, забележки от общ характер на Комитета по правата на човека и на Комитета по икономически социални и културни права, национални нормативни актове, в това число Конституцията на Република България и Закона за защита от дискриминация, както и редица решения на Конституционния съд. При позоваване на становища и мнения на други автори същите са цитирани коректно. Дисертантът е използвал монографии, учебници, студии и статии на водещи български и чуждестранни учени при своята обосновка на възприетите от него тези.

Благой Тодоров Делиев е приложил шест публикации по темата на дисертацията: 1. „За някои особености на дискриминацията чрез правна норма и правомощията на Комисията за защита от дискриминация", статия, сп. Норма, бр. 11/2013 г.; 2. „Защитата от дискриминация като закрила на основни права", статия, сборник материали от конференция „Хармония в различията по случай 10 декември – Международен ден на правата на човека и в чест на предстоящия 70-годишен юбилей на ЮНЕСКО"; Университет по библиотекознание и информационни технологии; 3. „Равенство, недискриминация и признаци в практиката на Конституционния съд на Република България", статия, сп. Норма, бр. 1/2015 г.; 4. „Позитивните мерки, като юридически въздействия върху неравенствата", статия, сп. Норма, бр. 5/2016 г.; 5. „Защита срещу дискриминация и Конституционен процес", статия, сп. Studia Iuris, бр. 1/2016 г.; 6. „За някои въпросителни в производствата за защита от дискриминация", доклад, сборник от научна конференция на тема: „Защита от дискриминация в България и Европа" по случай Деня на правата на човека, организирана съвместно АМВР и ИДП при БАН, 10.12.2016 г., предадено за печат. Авторът е участвал с разработване на материали по три проекта, свързани с недискриминация и неравно третиране на лишените от свобода.

III. Оценка на научните и практически резултати и приноси на дисертационния труд на Благой Тодоров Делиев

Сред научните приноси на първо място бих отбелязала избора на предмета на изследването „Конституционни аспекти на правото на недискриминация. Механизми на закрила", тъй като в нашата правна доктрина най-често се изследват категориите

права или отделните основни права и свободи, но не и тяхното взаимодействие с защитата срещу дискриминация, а от там и тяхното съотношение към правото на недискриминация.

Като приносен момент разглеждам и интердисциплинарния подход към предмета на изследването, а именно анализ на проблемите от гледна точка на философията на правото, на социологията на правото, на международното публично право и най-вече и основно през призмата на конституционното право.

Като приносен момент мога да отбележа, че авторът аргументирано е направил разграничаване между „формалното равенство" и „равенството във възможности" като две различни социално-правни категории, а също така е доказал, че равенството във възможностите може да бъде постигнато по пътя на „равенството в резултата", което често изисква неравно (привилигировано или ограничено) третиране (с. 35 – 38). Като положителен момент може да се изтъкне и тезата на автора за свързването на държавната политика с осъществяването на реална дискриминация чрез признати в международното публично право като международни престъпления - такива противоправни деяния като: расизъм, расова сегрегация, апартейд и антисемитизъм (с. 42 - 55).

Като теоретичен приносен момент следва да се определи и задълбочения анализ на съдържанието на понятията „равенство пред закона" и „равенство в правата" (с. 56 – 58). Следва да се признае за новаторско разсъждението, че когато в една разпоредба са установени критерии, въз основа на които са изключени ограничения в правата или привилегии, те съществуват като факти. „Тези критерии наричаме със събирателното „признаци", но характера им може да бъде изключително разнообразен – правоотношения, права, статути, индивидуални белези, норми, факти и фактически отношения" (с. 59).

Най-основния теоретичен принос е дефинирането на правото на недискриминация, която дисертантът прави в изложението (с. 116 – 125). Той определя правото на недискриминация като основно (конституционно) право, което е право на „равен достъп до правата" и представлява юридическа форма, гарантираща на индивида и обществото ефекта на съдържателното равенство в посока на противопоставяне на онези форми на дискриминация, които правните норми са отчели като неоправдани. Това право е комплексно основно право, тъй като съсредоточава полезните действия на формалното равенство по признак (забраната на дискриминация в чист вид, забраната за неравно третиране), равенството във възможностите, защитата срещу дискриминация, позитивните действия, закрилата и ограничението на останалите основни права (с. 117). Като конституционно право недискриминацията е публичен ангажимент на трите вида власти да създават функционални и институционални механизми за реализирането й във всички сфери на обществения живот (с. 118). Делиев определя правото на недискриминация и като самостоятелно субективно право, което отразява потенциала на всеки да упражнява правата си на равна нога с всички останали, така както те са установени в действащия публичен ред (с. 118). Това право в същото време е право относно правото, защото обществената защита срещу дискриминацията се съдържа в закрилата на останалите основни права и обратното. Като позитивно право недискриминацията е несистематизирана, отнесена в редица нормативни актове от различен правопорядък, имащи различна юридическа сила и действие (с. 118). *Очевидно е, че авторът има предвид само вътрешнодържавни актове без да държи сметка за такива с международен характер. Във връзка с това бих му препоръчала да помисли в тази насока без да оформям моето мнение като бележка.* Дисертантът също така дефинира правото на недискриминация, съобразно чл. 6, ал. 2 от Конституцията на Република България, като възможност всеки правен субект да бъде

носител на права, равни с правата, установени в правните нормативни актове, при наличието на еднакви условия, съчетано с постигането и гарантирането в цялост на законоустановена мярка на свободата като тази дефиниция стъпва на двете характеристики на равенството като основно право – като субективно право и като мярка на свободата (с. 119).

Безспорен принос на дисертанта е неговата теза, че признаците не се защитават, а чрез тях се осигурява защита на определени обществени отношения, права и законни интереси. Напълно основателно той ги определя като ***защитни***, а не като ***защитени***, защото са получили нормативната природа с цел прецизиране на закрилата на основните права (а не за да създадат формална еднаквост или да защитават различията срещу които се борят) в определени области (с. 126).

Като принос с практически характер следва да се определят разсъжденията на г-н Бллагой Далиев относно правния интерес от защита срещу дискриминация (с. 286 – 287). Той правилно посочва, че неравното третиране следва да е извършено във връзка с упражняване на субективни права и законни интереси. По същността си това е материалноправна характеристика на правото на недискриминация, която има своите процесуалноправни последици. Същото е и типична характеристика на българския модел за защита от дискриминация, който може да бъде изведен от Конституцията и е заложен в ЗЗДискр. Антидискриминационните стандарти в рамките на ООН и Съвета на Европа също налагат такава специфика. Спроред практиката на Съда на Европейския съюз нито констатирането на пряка, нито за констатирането на непряка дискриминация е необходимо да е налице някакъв тип засягане на установени в закона права или интереси. От значение е само да бъде доказано по-малко благоприятно третиране или поставяне в неблагоприятно положение, независимо какво засяга този тип отношения, дали права или интереси и ако да – какви права и интереси. Антидискриминационните норми на ЕС стъпват на рационална плоскост – те не искат доказване на правен интерес като предпоставка за защитимост на правото или приложение на определена норма. Такъв подход не означава, че липсва такъв интерес. На практика правният интерес в производствата за защита от дискриминация се „проверява" от решаващия орган и във фазата по същество. Тези изводи са много важни, защото след започване на производствата пред КЗД при обжалване пред съдебен орган (първоначално ВАС, впоследствие Административен съд – град София) е възниквал спор между двата органа дали трябва да се доказва правен интерес в производствата за защита от дискриминация.

Във връзка с коментирането на характеристиката на производството пред КЗД дисертантът подробно е анализирал решение на Съда на Европейския съюз по дело С-394/11 във връзка с първото преюдициално запитване на КЗД относно тълкуването на някои разпоредби на Директива 2000/43 на Съвета от 29 юни 2000 г. В своето решение СЕС заключва, че КЗД няма характер на ***„юрисдикция" по смисъла на член 267 от Договора за функционирането на Европейския съюз***. Не е изненадващо и „разминаването" в преценката на СЕС, от една страна, и заключението на генералния адвокат по делото и становището на Европейската комисия, от друга страна. Практически принос има тезата на дисертанта, че детайлният анализ показва редица специфични моменти в институционалната и функционална характеристика на КЗД и поради това е изключителен теоретичен източник на разграничаването между административна и правораздавателна дейност. Институционалната и функционалната характеристика на КЗД е отчетена от генералния адвокат в полза на правораздавателната същност на българския орган и обратно в преценката на СЕС в полза на административната същност на КЗД (с. 337 – 338).

Практически принос имат и направените предложения de lege ferenda за законодателни изменения и предложенията за промяна на съществуващи политики и мерки за борба с дискриминацията в част II на Заключението.

С оглед на професионалните ми контакти с дисертанта следва да се отбележи, че се е стремял към усъвършенстването на своите познания в областта на защитата от дискриминация и да прави самостоятелни заключения. Като подтвърждение на моето мнение е представеният за разглеждане дисертационен труд. Бих искала да подчертая и някои личностни характеристики на Благой Тодоров Делиев, който познавам от съвместната ни работа в Комисията за защита от дискриминация. Като експерт, който подпомага докладчик по преписка, е извършвал съвестно възложените му задачи, включително и тези, свързани с проучвания на законодателство, международноправни източници, съдебна практика. Неговите проучвания са се отличавали със задълбоченост и добре обосновани предложения. На мене ми направи много добро впечатление, че дисертантът е подходил много задълбочено към изследването на предмета на дисертационния труд.

IV. Критични бележки и препоръки

На с. 80 и с. 177 и следващите като други форми на дискриминация извън пряката и непряката дискриминация дисертантът Делиев посочва тормоза, сексуалния тормоз, подбуждане към дискриминация, преследването и расовата сегрегация, както и изграждането и поддържането на архитектурна среда, която затруднява достъпа на лица с увреждания до публични места. Според мене те не са форма на дискриминация, а действия, които нарушават права и интереси на едно лице или група лица и от тази си страна са противоправни, но те не са форма на дискриминация. Законодателят такива действия поради тяхната обществена опасност ги е **приравнил** към дискриминация.

В глава втора, раздел IV, параграф 2 се анализират позитивните мерки от гледна точка на: тяхната обща характеристика и политически произход, както и регламентирането на позитивните мерки (с. 196 – 202). Авторът цитира Общ коментар № 18 (1989) – „Недискриминация" на Комитета по правата на човека и Общ коментар № 20 (2009) на Комитета за икономически, социални и културни права. КПЧ в т. 10 от Общия коментар № 18 говори не за „насърчителни мерки", а за **активни практически мерки** с цел да се намалят или устранят условията, които причиняват или спомагат за осъществяване на дискриминация, забранена от МПГПП. И след това посочва пример за приемане на **конкретни мерки за поправяне на положение**, в резултат на което част от населението не се допуска до или осъществяването на неговите права е накърнено. И трето сред втората категория мерки може да има такива, **които да предоставят преференциален режим**. Тези мерки биха могли да се определят формално като „насърчителни мерки". В Общ коментар № 20 (2009) на КИСКП отбелязва **необходимите мерки**, които държавите трябва **незабавно** да приемат, за да предотвратят, намалят и премахнат условията и нагласите, които причиняват или увековечават формалната или фактическата дискриминация. По-надолу в Коментар № 20 се говори за **специални мерки**, които могат да се определят като „**насърчителни**" и „**временни**". КИСКП визира и други **положителни мерки с постоянен характер**. Бих препоръчала на дисертанта в бъдеще, ако се занимава с проблема на позитивните мерки да ги отграничава от други мерки, които държавите са длъжни да предприемат по силата на международноправни мерки.

На с. 140 при анализ на признака „народност" г-н Делиев не е много ясен в своя изказ на поддържаната от него теза. Струва ми се, че това е следствие от неправилна употреба на терминология, от което идва и объркването. Той говори за

самоопределяне на народи и го превежда като self-determination. **Право на самоопределяне** (**right of affiliation**) е право на всеки индивид да се самоопредели като част от малцинство, народност или друга група. Правото на народите е **право на самоопределение (right of self-determination)** и то е самостоятелно основно право. Това право е елемент от основополагащия принцип за равноправие и самоопределение на народи/нации на съвременнното международно право, изрично формулиран в чл. 1 от Устава на ООН. Правото на самоопределение на всички народи е прогласено в чл. 1 от Международния пакт за граждански и политически права и в чл. 1 от Международния пакт за икономически, социални и културни права.

И две технически бележки. На мене не ми стана ясно, защо се сменя големината на шрифта, например с. 22, с. 47 – 50, с. 90 – 93, с. 272 – 273 и др. Може би авторът е следвало да поясни в подлиния с каква цел се сменя големината на шрифта от 12 на 10 в общото изложение. И второ: на някои места авторът като цитира даден автор не посочва цитираните страници, например подлиния 9, 16, 89 91, 101, 140 и на още няколко места. Бих препоръчала на автора да обръща повече внимание на тези технически изисквания.

V. Заключение

Темата на дисертационния труд е много актуална и обществено значима. Дисертантът Благой Делиев демонстрира дълбоки познания на българската и чуждестранната доктрина, релевантното национално законодателство и съотносимите международни актове. Убедително доказва и защитава своите тези с научни аргументи. Представеният автореферат съответства на съдържанието на дисертационния труд.

Независимо от отправените бележки и препоръки в заключение считам, че дисертационният труд на тема „Конституционни аспекти на правото на недискриминация. Механизми за закрила", представен на публична защита от Благой Тодоров делиев, отговаря на на изискванията на чл. 6, ал. 2 от ЗРАСРБ и чл. 27, ал. 1 от ППЗРАСРБ. Давам положителна оценка на дисертационния труд и убедено препоръчвам научното жури да присъди на Благой Тодоров Делиев образователната и научната степен „доктор" по конституционно право (Научна област **ш. 3** Социални, стопански и правни науки, професионално направление **ш. 3.6** Право, научна специалност **ш. 05.05.06**) в съответствие с чл. 11, ал. 2 от ЗРАСРБ, чл. 33, ал. 3 от ППЗРАСРБ и чл. 50 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Института за държавата и правото при Българска Академия на науките.

София,
10 октомври 2016 г.

Подпис:.....
(доц. д-р Ирина Мулешкова)